

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

На правах рукопису

ХОРОНЖУК ОЛЕГ ВАСИЛЬОВИЧ

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЛЦЕЮ З
ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ДО
ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ**

Спеціальність: 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Бичук Ірина Олександрівна,
кандидат філософських наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С.Ю.

ЛУЦЬК – 2024

АНОТАЦІЯ

Хоронжук О.В. Формування готовності здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення. – Рукопис.

Робота на здобуття освітньо-професійного ступеня «Магістр» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2024.

Присвячена важливому аспекту освіти — підготовці майбутніх фахівців до свідомого вибору професії та розвитку кар'єрних орієнтацій серед учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою. Робота розглядає основні принципи та методи, які сприяють формуванню у старшокласників готовності до професійного самовизначення в умовах специфічного навчального середовища.

У першій частині роботи досліджуються теоретичні аспекти професійного самовизначення та визначаються основні фактори, що впливають на цей процес у контексті військово-фізичної підготовки. Визначено роль педагогічного колективу, психологів, а також соціальних факторів у формуванні у здобувачів освіти професійних орієнтацій.

У другій частині досліджується сучасний стан роботи з професійного самовизначення учнів ЛПВФП на прикладі конкретних навчальних закладів. Оцінюється ефективність різних педагогічних технологій, які застосовуються для розвитку у здобувачів освіти навиків саморозвитку, мотивації до обраної професії, а також аналізу потреби в спеціалізованих програмах і курсах.

Ключові слова: професійне самовизначення, готовність, ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою, педагогічні технології, кар'єрне орієнтування.

ANNOTATION

Khoronzhuk O.V. Formation of readiness of lyceum students with enhanced military-physical training for professional self-determination. – Manuscript.

Work on obtaining the educational and professional degree «Master» in the specialty 011 Educational pedagogical sciences. – Lesya Ukrainka Volyn National University. – Lutsk, 2024.

This work is dedicated to an important aspect of education – preparing future specialists for a conscious choice of profession and the development of career orientations among students of lyceums with enhanced military-physical training.

The study examines the main principles and methods that contribute to the formation of senior school students' readiness for professional self-determination in the context of a specific educational environment.

In the first part of the work, theoretical aspects of professional self-determination are explored, and the key factors influencing this process in the context of military-physical training are identified. The role of the pedagogical staff, psychologists, as well as social factors, in the formation of students' professional orientations is defined.

The second part of the work investigates the current state of professional self-determination work for students of lyceums with enhanced military-physical training, based on examples from specific educational institutions. The effectiveness of various pedagogical technologies applied to develop students' self-development skills, motivation for the chosen profession, as well as the need for specialized programs and courses, is evaluated.

Keywords: professional self-determination, readiness, lyceum with enhanced military-physical training, pedagogical technologies, career orientation.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	6
1.1. Поняття готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення	6
1.2. Особливості військово-фізичної підготовки в ліцеї	13
1.3. Фактори, які впливають на формування готовності до професійного самовизначення	18
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЛІЦЕЮ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	29
2.1. Аналіз дослідження.....	25
2.2. Зміст, форми та методи до формування готовності здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення	43
2.3. Розробка циклу занять для формування готовності до професійного самовизначення.....	47
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. Військово-фізична підготовка у ліцях відіграє важливу роль у формуванні фізичних якостей, дисципліни та відповідальності, що є необхідними якостями для майбутнього професійного успіху. Такий підхід до навчання дозволяє учням отримати комплексне знання та навички, необхідні для вибору професійного напрямку та його успішної реалізації.

Зокрема, у контексті сучасних глобальних викликів і швидкої зміни соціально-економічних умов, учні мають зростаючу потребу в готовності до адаптації до ринку праці, що вимагає широкого спектру знань, умінь і навичок. Впровадження систематичної військово-фізичної підготовки у навчальний процес ліцею сприяє не лише покращенню фізичного здоров'я, а й формуванню в учнів особистісних якостей, які є ключовими для усвідомленого і ефективного професійного вибору.

Дослідження даної теми є важливим з точки зору розробки і впровадження ефективних стратегій профорієнтаційної роботи, спрямованих на підвищення готовності учнів до вибору і реалізації професійних цілей. Порівняно з іншими методами навчання та професійної підготовки, військово-фізична підготовка надає додаткові переваги у формуванні повноцінної готовності до майбутнього життєвого і професійного вибору учнями.

Проблематика професійного самовизначення особистості на сучасному етапі активно вивчається в наукових роботах як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі. Розгляд соціально-педагогічних передумов професійного самовизначення молоді здійснювали такі вчені як В. Романчик, В. Савченко, М. Тітма, З. Шубкін. Психолого-педагогічні аспекти підготовки молоді до вибору майбутньої професії розглядалися в роботах О. Голомшток, М. Захаров, Г. Костюк, В. Кравецький, В. Моляко, Є. Павлютенков, І. Уличний, С. Чистякова. Проблему управління професійним самовизначенням школярів досліджували у своїх працях Є. Клімов, Н. Пряжніков, В. Сидоренко, Л. Божович, О. Леонт'єв, Б. Федоришин, О. Мельник та інші науковці.

Особливу увагу приділялося професійній орієнтації школярів на конкретні види професійної діяльності в роботах С. Загребельного, Л. Куліненка, А. Ходорчука. Зарубіжний досвід з професійної орієнтації вивчали такі автори, як С. Дармодехін, М. Павлова, Л. Сундукова, Т. Терещук.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити цикл занять для формування готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення.

Відповідно до мети були визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати зміст готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення.
2. Проаналізувати особливості військово-фізичної підготовки в ліцеї.
3. Проаналізувати фактори, які впливають на формування готовності до професійного самовизначення.
4. Розробити цикл занять для формування готовності до професійного самовизначення

Об'єкт дослідження – формування професійного самовизначення здобувачів освіти.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи до формування готовності здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної літератури); емпіричні методи (вивчення навчальної документації, анкетування, бесіди); математична обробка результатів дослідження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів:

- набуло подальшого розвитку уявлення про готовність здобувачів освіти до професійного самовизначення;
- систематизовано фактори, які впливають на формування готовності до професійного самовизначення;

– розроблено цикл занять для формування готовності до професійного самовизначення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці циклу занять для формування готовності до професійного самовизначення. Дані заняття можуть бути використанні вчителями, соціальними педагогами, психологами закладів загальної середньої освіти для формування готовності до професійного самовизначення здобувачів освіти.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати дослідження були оприлюднені на XIV Міжнародній науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення».

Хоронжук О. Військово-фізична підготовка та її вплив на готовність до самовизначення. *Педагогіка*[Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.) / за ред. В. З. Агронюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2024. 176 с. С. 154-156.

Структу рароботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

1.1. Поняття готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення

Глобальні трансформації, що відбуваються у сучасному світі, негативно впливають на структуру ринку праці та вимагають глибокого переосмислення підходів до професійної діяльності та професійного зростання, а також модернізації освіти. Вирішення цих проблем потребує не лише застосування вдосконалених методів і технологій, але й перегляду методологічних основ діяльності майбутнього професіонала.

Сучасна система професійної орієнтації недостатньо враховує індивідуальні особливості учнів та занадто орієнтована на ідею «середньостатистичного» учня. Це призводить до недооцінки можливостей старшокласників як суб'єктів професійної орієнтації, обмежуючи їх у можливості самостійного вибору майбутньої кар'єри. Дослідження показують, що більше третини випускників не планують працювати за отриманою спеціальністю, що призводить до молодіжного безробіття та відчуття неспівпадіння між освітою та вибраною професійною сферою [4, с.54].

Тому на сьогоднішній день особливо важливою є проблема готовності учнів старших класів до професійного самовизначення. Саме формування цієї готовності є передумовою успішного вибору майбутньої професії та реалізації себе як професіонала. Таким чином, вирішення цієї проблеми є критично важливим аспектом для подальшого розвитку освіти та ринку праці у сучасному світі.

Проблема готовності вивчалася різними дослідниками у широкому спектрі аспектів та контекстів. Особливу увагу приділяли формуванню готовності до різних видів професійної діяльності. Роботи таких авторів, як О. Бондаренко, П. Горностай, Л. Долинська, О. Жук, Л. Карамушка, В. Панок,

О. Скрипченко, Л. Супрун, О. Філь та інші, досліджували процес формування готовності до виконання конкретних професійних завдань.

Окрему увагу заслуговує дослідження готовності до науково-дослідницької діяльності, проведене О. Сафроненко. Він розглядав психологічні аспекти готовності до проведення наукових досліджень та визначав чинники, що впливають на ефективність науково-дослідницької роботи.

У дослідженнях Ф. Гоноболіна, Є. Климова, Н. Кузьміної та інших вивчалася структура готовності, її складові елементи та взаємозв'язки між ними. Автори аналізували, які аспекти особистості та професійної діяльності впливають на формування готовності.

Також були проведені дослідження з аналізу рівнів сформованості психологічної готовності до виконання різних завдань. Автори, такі як М. Боришевський, Ф. Ганюккін, М. Дьяченко, Л. Кандилович та інші, встановлювали критерії та методи для вимірювання цих рівнів.

Деякі дослідження, такі як роботи Т. Іванової, І. Гояна та інших, фокусувалися на особливостях моральної готовності до виконання професійних або соціальних обов'язків.

Усі ці дослідження спрямовані на розуміння природи готовності, її розвитку та впливі на професійну діяльність особистості. Інтеграція результатів цих досліджень може допомогти покращити процес підготовки та підтримки професіоналів у різних сферах діяльності [6, с.109].

У сучасних дослідженнях українських науковців акцентується значення особистісного підходу у практиці профорієнтаційної роботи та необхідність урахування індивідуальних особливостей, потреб, інтересів та нахилів кожної людини як суб'єкта професійного самовизначення. У творчості науковців, таких як Г. Балл, О. Вітковська, О. Єрмолаєва, Г. Костюк, В. Лукіна, І. Маноха, В. Носков, М. Пряжников, А. Маркова, В. Орлов, Н. Тюхтенко та інших, відзначено важливість індивідуального підходу у процесі профорієнтації.

Ці дослідження свідчать про те, що розуміння унікальних потреб та можливостей кожної особи є ключовим елементом успішного вибору професії та подальшого професійного розвитку. Спрямованість на індивідуальність допомагає визначити найбільш підходящі шляхи розвитку кар'єри та забезпечити максимальне задоволення від обраної діяльності.

Окрім того, у сучасних українських дослідженнях активно вивчається проблема готовності до професійного самовизначення з погляду формування готовності до вибору професій конкретного вузького напрямку. Наприклад, дослідження В. Мачуського, О. Губенка, Н. Ковтуненко, А. Калінської, О. Мельника та інших націлені на аналіз готовності до вибору професії у сферах технічної діяльності, інженерно-технічних напрямів, економіки і підприємництва, а також умов малочисельних навчальних закладів.

Ці дослідження сприяють розвитку ефективних стратегій професійної орієнтації та допомагають максимально враховувати потреби та індивідуальні особливості кожного суб'єкта професійного самовизначення, сприяючи тим самим підвищенню успішності та задоволеності у виборі та виконанні професійної діяльності [13, с.98].

Сучасна психолого-педагогічна література багато уваги приділяє проблемі готовності особистості до різних видів діяльності, включаючи і професійне самовизначення. Дослідження у цьому напрямку розглядають як теоретичний, так і практичний аспекти, досліджуючи зміст та структуру готовності.

Проте, готовність до професійного самовизначення на етапі навчання в старших класах загальної середньої освіти залишається малодослідженою проблемою. Необхідність ретельного вивчення цього аспекту обумовлена значущістю вибору майбутньої професії для подальшого життєвого успіху та задоволення.

Н. Ковальська визначила готовність до вибору майбутньої професії як складний інтегрований психологічний феномен. Ця готовність охоплює широкий спектр психологічних аспектів, включаючи мотиви, інтереси, потреби,

ціннісні орієнтації, здібності до саморегуляції та самоконтролю, а також комплекс типологічних особливостей та професійно важливих якостей.

Вивчення готовності до професійного самовизначення на етапі навчання в старших класах є важливим напрямком для підготовки молодих людей до вибору майбутньої кар'єри. Це дозволить більш ефективно підтримувати учнів у процесі профорієнтації та сприяти їхньому успішному інтегруванню в професійне середовище.

У дослідженні, проведеному О. Губенком, феномен готовності до професійного самовизначення розглядається як комплексний стан суб'єкта, який виявляється через розвинуті складники інтелектуальної та операційно-технічної сфер. Ці складники включають у себе здібності, відповідні спеціальні знання та вміння, а також навички виконання конкретних трудових завдань.

Орієнтація на певну професійну діяльність визначається професійними інтересами та намірами, а також сформованими мотивами опанування обраної професії. Ці аспекти визначають мотивацію особистості та її готовність зосередитися на досягненні професійних цілей.

У підході В. Мачуського до розуміння готовності учнів старших класів до вибору професії, цей концепт розглядається як інтегральне особистісне утворення. В. Мачуський визначає готовність як стійке прагнення до певної професійної діяльності, що включає в себе не лише наявність відповідних знань, умінь та навичок, а й комплекс індивідуальних психо-фізіологічних характеристик, які є передумовою успішної професійної діяльності.

О. Тополь, з свого боку, розглядає готовність до вибору професії як консолідоване особистісне утворення. Вона виділяє такі компоненти готовності: спрямованість на певну професійну діяльність (мотиви, інтереси, потреби), професійну самосвідомість (здатність до саморегуляції, саморозвитку та самоосвіти), професійно-оперативну підструктуру (наявність спеціальних знань, умінь, навичок), комплекс індивідуально-типологічних особливостей і професійно важливих якостей, які забезпечують ефективне виконання конкретної професійної діяльності.

Обидва підходи вказують на складний і мультимірний характер готовності до вибору професії, що включає в себе як когнітивні, так і особистісні аспекти. Ці концепції доповнюють одна одну, допомагаючи отримати більш повне розуміння готовності до професійного самовизначення учнів старших класів [2, с.83].

Підходи до розуміння готовності до професійного самовизначення учнів старших класів загальної середньої освіти розглядаються в психологічній та педагогічній літературі з різних перспектив. Згідно з аналізом, висловленою вище, це поняття трактується як поліструктурне особистісне утворення, що формується як від цілеспрямованого зовнішнього впливу, так і в межах індивідуального розвитку особистості.

Серед різних підходів до розуміння структури готовності до вибору професії виділяються пропозиції К. Платонова. Він виокремлював ідейно-моральний, когнітивний, практичний компоненти та психологічну готовність, що включала сформованість психологічних властивостей особистості. Позитивне ставлення до професії, прагнення до здобуття знань та їх практичного застосування, а також бажання досягти вищого рівня професійних умінь та якостей, визначались як ключові аспекти готовності до професійного самовизначення [7, с.110].

Проте, зауваження І. Кона стосовно методологічного недоліку у такому підході є важливими. Розглядання особистості та її професійної діяльності як двох незалежних структур призводить до конфронтації між цими поняттями. За таких умов, недооцінюється взаємозв'язок між особистісними характеристиками та вимогами професійної сфери, що може ускладнити ефективну підготовку молодих людей до вибору майбутньої кар'єри.

Отже, для більш повного розуміння готовності до професійного самовизначення важливо враховувати не лише внутрішні психологічні аспекти, а й їх взаємодію з зовнішніми чинниками, а також враховувати взаємозв'язок між особистісними характеристиками та професійними вимогами.

Професійне самовизначення розглядається як складний та багатомірний процес, який включає різні аспекти та вимагає від особистості ухвалення рішень у виборі професійної діяльності [8].

По-перше, цей процес можна розглядати як послідовність завдань, що ставляться перед особистістю соціумом. Ці завдання формуються з урахуванням соціальних, економічних та культурних потреб суспільства. Особистість повинна ухвалювати рішення щодо свого професійного шляху протягом певного проміжку часу, враховуючи різноманітні вимоги та очікування.

По-друге, професійне самовизначення представляє собою процес поетапного прийняття рішень, за допомогою якого особистість здійснює баланс між власними інтересами, здібностями та соціальними вимогами. Це означає, що учням необхідно враховувати свої індивідуальні потреби та пристрасті, а також здібності, щоб забезпечити відповідність між обраною професією та їхніми особистісними аспектами.

По-третє, професійне самовизначення також відображає процес формування індивідуального стилю життя, який включає в себе обрану професійну діяльність. Вибір професії стає важливою складовою життєвого плану особистості, оскільки від нього залежить її кар'єрний розвиток, задоволення від професійного життя та самореалізації [11, с.229].

У цілому, професійне самовизначення є процесом, що відображає взаємодію між індивідуальними потребами та можливостями особистості та зовнішніми вимогами суспільства, який визначає не лише професійний шлях особистості, але й її загальний стиль життя.

Професійна консультація та професійне інформування відіграють важливу роль у підтримці та сприянні готовності особистості до професійного самовизначення. Цей процес не обмежується лише одноразовим вибором професії, але ставить перед собою завдання психологічної підготовки особистості для самостійного та обґрунтованого прийняття рішень щодо професійної кар'єри [16].

Одним з основних елементів професійної консультації є зміщення уваги з моменту одноразового вибору професії на психологічну підготовку особистості. Це включає в себе розвиток навичок самостійного визначення позиції, ухвалення рішень та формування навичок пошуку необхідної інформації.

Професійна консультація спрямована на:

1. Психологічну підготовку особистості: зміст професійної консультації включає в себе розвиток психологічних здібностей, необхідних для самостійного та обґрунтованого вибору професійного напрямку.
2. Формування навичок прийняття рішень: особистість навчається аналізувати інформацію, оцінювати власні здібності та інтереси, а також приймати обґрунтовані рішення щодо вибору професійного шляху.
3. Розвиток навичок пошуку інформації: учні отримують навички ефективного пошуку та аналізу інформації про різні професійні напрямки, що допомагає їм краще зрозуміти свої можливості та перспективи.
4. Формування професійних інтересів: особистість навчається визначати свої професійні інтереси та цілі, що допомагає у виборі найбільш відповідної професійної сфери [21, с.117].

Таким чином, професійна консультація та інформування сприяють ефективному процесу професійного самовизначення підготовці особистості до вибору професійного шляху та розвитку її потенціалу.

Психологічна та педагогічна література відзначає, що готовність до професійного самовизначення є ключовим етапом у процесі професійної самореалізації. Це становить основу свідомого вибору професії, який враховує потреби ринку праці та власні інтереси та здібності особистості. Аналізуючи досвід вітчизняних та зарубіжних досліджень, можна зробити висновок, що профорієнтаційна робота сьогодні має системний та послідовний характер.

Хоча багато уваги все ще приділяється вибору професії як довгостроковому рішенням, сучасні глобальні тенденції вимагають від молодих спеціалістів значної мобільності та гнучкості в професійній сфері. Це може

призвести до постійного переходу між професіями або розгалуженим професійним інтересам. Отже, одним з перспективних напрямків подальших досліджень є вивчення готовності сучасних школярів до професійного самовизначення.

Це включає аналіз каналів отримання професійної інформації, вивчення їхнього ставлення до різних професій, рівня толерантності до невизначеності та мотивів, що підтримують їх вибір. Розуміння цих аспектів дозволить розробити більш ефективні програми та стратегії профорієнтаційної роботи, спрямовані на підтримку індивідуального розвитку кожного учня.

1.2. Особливості військово-фізичної підготовки в ліцеї

Військовий ліцей є загальноосвітнім навчальним закладом з військово-професійною спрямованістю навчання та виховання і належить до середньої загальноосвітньої школи другого-третього ступенів з поглибленим вивченням предметів «Захист України» та «Фізична підготовка». Його основною метою є формування в учнів готовності до військової служби, що включає не лише набуття теоретичних знань, а й практичні навички, відповідальність та фізичну підготовку.

Поглиблена допризовна підготовка в ліцеї орієнтована на підготовку вихованців до можливої майбутньої військової служби. Це включає в себе вивчення військової теорії, тактики, військово-технічних дисциплін, а також виховання патріотизму та військово-моральних якостей.

Посилене фізичне виховання є однією з ключових складових у підготовці учнів ліцею. Воно спрямоване на формування фізичної сили, витривалості, спритності та інших важливих фізичних якостей, які є необхідними для військової служби.

Важливою особливістю ліцею є наявність не лише класів з військово-професійною спрямованістю, але й загальноосвітніх класів нижчих ступенів,

що забезпечує учням можливість отримати як загальну середню освіту, так і військово-професійну підготовку в одному навчальному закладі.

Основними завданнями військового ліцею є реалізація права громадян на повну загальну середню освіту та формування та розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією та почуттям національної самосвідомості. Це включає створення умов для оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру тощо [25, с.92].

Ліцей також забезпечує здобуття вихованцями освіти в межах обсягу, визначеного державним стандартом загальної середньої освіти. Це передбачає надання ліцеїстам можливості отримання комплексу знань та навичок, необхідних для їхнього подальшого успішного розвитку та самореалізації в сучасному суспільстві.

Поглиблена допрофесійна підготовка військового спрямування є ще одним важливим завданням ліцею. Це передбачає надання учням можливості здобуття первинних військових знань та навичок, необхідних для їхнього успішного вступу і навчання у вищих військових навчальних закладах та інших закладах, що мають військові навчальні підрозділи.

Особлива увага в ліцеї приділяється вихованню патріотизму, любові до військової служби та свідомому прагненню до оволодіння професією офіцера. Ліцей активно сприяє формуванню в ліцеїстів морально-здорової особистості, здатної подолати можливі труднощі військової служби, та фізично здорових та загартованих особистостей.

Ліцей у своїй діяльності керується основними законодавчими актами України, такими як Конституція України, Закони «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Крім того, він дотримується актів Президента України та Кабінету Міністрів України, які стосуються сфери освіти та військової підготовки. Також ліцей враховує вимоги цього Положення, а також накази Міністерства освіти та науки України, Міністерства оборони України та власний статут у своїй роботі.

Створення, реорганізація або ліквідація ліцею здійснюється в порядку, передбаченому законодавством для середніх загальноосвітніх навчальних закладів, за погодженням Міністерства оборони України.

Головним розпорядником коштів є Управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації, а засновником і власником майна є Волинська обласна рада, що забезпечує його функціонування та розвиток відповідно до визначених цілей та завдань. Основні функції та завдання закладу визначено постановою Кабінету Міністрів України від 30.06.2021р. №672 «Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою».

Для забезпечення навчального-виховного процесу та допрофесійної підготовки ліцеїстів ліцей утримує військовий персонал, що включає в себе офіцерів Збройних сил України. Штатний розпис ліцею, який визначає кількість та кваліфікаційні характеристики працівників, затверджується Управлінням освіти та науки Волинської обласної державної адміністрації, яке включає адміністрацію ліцею, виховний відділ, навчальний відділ, спеціалістів та обслуговуючий персонал.

Ліцей є юридичною особою і має відповідну правову самостійність. Він має свою власну печатку, штамп, прапор та інші символи, що відображають його ідентичність. Також ліцей володіє розрахунковими в Державній казначейській службі України у м. Києві та банківськими рахунками в установах банків України для здійснення фінансових операцій. Він має свій власний баланс, який відображає його фінансову та господарську діяльність. Діяльність ліцею базується на статуті, який затверджується головою Волинської обласної ради, погоджується з Департаментом військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони України і визначає основні принципи, завдання та умови його функціонування.

У ліцеї навчально-виховний процес організовується відповідно до робочих навчальних планів, які складаються на основі типових навчальних планів, що підтверджуються Міністерством освіти і науки України (МОН). При

цьому враховується спрямованість підготовки ліцеїстів на майбутню військову службу у Збройних Силах.

Робоча навчальна програма ліцею, яка визначає структуру, зміст та обсяг навчальних дисциплін і предметів, а також кількість годин на їх вивчення, затверджується Управлінням освіти та науки Волинської обласної державної адміністрації.

Ліцей використовує навчальні програми, підручники, посібники для проведення навчальних занять. Реалізація цих матеріалів відповідає віковим особливостям та здібностям ліцеїстів, а також спрямована на досягнення основних навчальних цілей ліцею.

У ліцеї індивідуалізація та диференціація навчання забезпечуються за допомогою реалізації інваріантної та варіативної складових змісту Державного стандарту загальної середньої освіти. Варіативна частина формується з урахуванням спеціалізації та профілю навчання ліцеїстів.

Загальноосвітня підготовка ліцеїстів досягається через впровадження профільного навчання, вивчення спеціальних курсів, факультативів, а також відвідування занять у гуртках та інших додаткових формах навчання.

Навчально-виховний процес у ліцеї організовується у формі уроків, лекцій, лабораторно-практичних, семінарських занять, диспутів, екскурсій тощо. Крім традиційних методів, використовуються й інноваційні технології навчання.

Ліцей також проводить факультативні та гурткові заняття загальноосвітнього і військово-прикладного характеру, спортивні змагання, екскурсії до військових частин, музеїв тощо. Факультативи та гуртки можуть включати різноманітні предмети та напрями діяльності, відповідно до інтересів та потреб ліцеїстів.

Військово-патріотичне виховання ліцеїстів здійснюється у різних формах навчально-виховного процесу, включаючи уроки, позакласну роботу, екскурсії та практичні заняття. Ці заходи спрямовані на залучення учнів до вивчення бойових традицій, життя та бойового навчання Збройних Сил України.

Ліцеїсти, відповідно до Статуту та правил внутрішнього розпорядку, що регулюються наказом начальника ліцею, можуть бути залучені до самообслуговування та різних видів суспільно корисної праці, з урахуванням їхнього віку та фізичних можливостей, при умові дотримання норм особистої гігієни та охорони здоров'я [36, с.162].

Для забезпечення допризовної та допрофесійної підготовки та виховання готовності до військової служби ліцеїсти отримують навчальне звання «ліцеїст» та отримують посвідчення відповідно до встановленого зразка. Класи у ліцеї називаються навчальними взводами, які об'єднуються у навчальні роти та поділяються на навчальні відділення.

Також, найбільш підготовлені та дисципліновані ліцеїсти призначаються на посади командирів навчальних відділень та заступників командирів навчальних взводів, з отриманням відповідних навчальних звань. Ці звання, посади та найменування «навчальні роти», «навчальні взводи» можуть використовуватися і під час вивчення всіх предметів протягом навчально-виховного процесу у ліцеї. Залучення ліцеїстів до самообслуговування може називатися добовим нарядом, що встановлюється на аналогії з порядком, встановленим у Збройних Силах.

Термін навчання у ліцеї представляє собою період тривалістю 2 роки, або 3 роки, якщо враховується перехідний період, що визначений законодавством у зв'язку з реформуванням загальноосвітніх закладів, спрямований на впровадження нового змісту, структури та 12-річного терміну навчання. Початок навчального року у ліцеї призначається на 1 вересня, а завершення цього періоду – не пізніше 1 липня наступного року, враховуючи такі фактори, як участь ліцеїстів у літньому польовому навчальному таборі або навчальній практиці [37, с.82].

Тривалість навчального року визначається за виконанням навчальних програм з усіх навчальних предметів і становить 240 робочих днів, із виключенням періоду на проведення випускних іспитів. Структура навчального

року, яка може включати чверті, півріччя, семестри або триместри, узгоджується з Міністерством оборони в межах робочого навчального плану.

Тривалість канікул для ліцеїстів під час навчального року не менше 30 календарних днів. Розклад уроків складається з урахуванням робочого навчального плану та врахуванням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог, і затверджується наказом начальника ліцею. Тривалість одного уроку становить 45 хвилин, а тривалість перерв між уроками регулюється відповідно до положень Статуту ліцею.

1.3. Фактори, які впливають на формування готовності до професійного самовизначення

У сучасному світі професійний вибір стає не лише ключовим етапом у житті кожної людини, але й складним процесом пошуку сенсу та задоволення в професійній діяльності. Вибір професії впливає на фізичне та психічне здоров'я, сприяючи зниженню ризику виникнення різних проблем і покращенню загального самопочуття. Оскільки робота займає значну частину життя людини, вона має значний вплив на її стан і якість життя.

Професійний вибір і оволодіння професією є тривалим і багатограним процесом, який включає в себе професійну орієнтацію, ознайомлення з різноманітністю професійних шляхів, їхніми перспективами та вимогами ринку праці. Молодій людині важливо усвідомити, що вибір професії не повинен базуватися лише на зовнішніх чинниках, таких як «престижність» чи мода, але й на власних інтересах, здібностях та цінностях. Кожен регіон може мати свої особливості, які варто враховувати при виборі професії, що відповідає місцевим умовам і потребам [41, с.8].

Життєві плани молодих людей часто асоціюються з віддаленими цілями та досягненнями, не завжди реалістичними чи здійсненими без конкретних кроків і зусиль. Для успішного професійного становлення важливо не лише мріяти про результат, але й активно працювати над процесом свого

особистісного та професійного розвитку. Цей підхід дозволяє не лише досягати планів, а й зберігати внутрішню гармонію та відчуття задоволення від вибраної професійної діяльності.

Проблема професійного самовизначення молоді у сучасних умовах ринкової економіки є значущим фактором, визначаючим її професійну мобільність та стійкість на ринку праці. Наукова література вказує на декілька ключових аспектів, які впливають на процес вибору професії та його результативність.

Перш за все, однією з основних проблем є обмеженість професійного світогляду молоді, яка часто обмежується професіями інтелектуальної праці, такими як юрист, економіст, програміст, інженер чи лікар. Професії, які вимагають вищої освіти, є особливо привабливими, в той час як менш престижні або традиційні напрямки, такі як промисловість, будівництво чи сільське господарство, часто опускаються на другий план через відсутність належної інформації та орієнтаційної підтримки з боку освітніх та консультаційних служб.

Другим значущим аспектом є недостатня підготовка до професійного самовизначення, що відображається у недостатній роботі з професійною орієнтацією під час навчання в школах. Недостатня увага до різних напрямків професійної діяльності та відсутність ефективної інформаційної підтримки можуть призвести до того, що випускники не мають чіткого уявлення про свої можливості і перспективи у виборі професії.

Третім аспектом є визначення мотивів, які ведуть молодих людей до вибору професії. Згідно з дослідженнями, висока заробітна плата і стабільність часто є основними мотивами, в той час як можливість розвитку своїх здібностей та особистісного зростання не завжди є пріоритетними. Це може призвести до ситуації, коли вибір професії здійснюється не на основі індивідуальних потреб та потенціалу, а на основі зовнішніх економічних чи соціальних факторів [51, с.100].

Загалом, зазначені фактори підкреслюють складність і важливість процесу професійного самовизначення молоді в сучасних умовах. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу та удосконалення системи професійної орієнтації та консультацій, спрямованих на максимальне розкриття потенціалу кожної особистості в контексті вибору професійного шляху.

Зазначене вимагає реалізації нових прогресивних методів у сфері професійної орієнтаційної роботи, особливо в системі освіти. Наукові джерела підкреслюють необхідність відновлення посад фахівців-профконсультантів, психологів та соціальних працівників, які зможуть надавати компетентну підтримку молоді у процесі професійного самовизначення. Ця ініціатива має сприяти вирішенню проблем недостатньої професійної інформованості та недооцінення значення особистісного потенціалу при виборі кар'єрного шляху.

Додатковою важливою складовою є розгортання мережі державних агенцій та відділів профінформації та профорієнтації, що надають доступ до об'єктивної інформації про різноманітні професії. Ці установи мають забезпечувати не лише ознайомлення зі змістом різних професій, а й надавати прогнози щодо перспектив зайнятості та можливостей професійного розвитку. Кожен індивідуальний запит на інформацію повинен мати можливість проходити через психологічне дослідження, що сприяє об'єктивному визначенню відповідності особистих здібностей та інтересів обраній професійній сфері [51].

Такий комплексний підхід до профорієнтаційної роботи має на меті забезпечити молоді засоби для обґрунтованого вибору професійного шляху, що відповідає їхнім індивідуальним потребам і можливостям. Впровадження цих заходів не лише сприятиме підвищенню якості професійного самовизначення, а й сприятиме стабільності та ефективності на ринку праці.

Впливовим фактором на професійну орієнтацію є центри довузівської підготовки при вищих навчальних закладах, які відіграють значну роль у підготовці майбутніх студентів до обрання професійного шляху. Ці центри надають учням широкий спектр інформації щодо різних спеціальностей,

ознайомлюють з викладачами та матеріально-технічною базою вищого навчального закладу. Такий підхід сприяє більш обґрунтованому вибору майбутньої професійної сфери.

Таким чином, центри довузівської підготовки є важливим елементом інфраструктури освіти, що сприяють підвищенню якості професійної підготовки молоді та підготовці їх до успішного вступу в професійне життя. Їхня роль полягає в забезпеченні доступу до актуальної інформації, розвитку особистих і професійних компетенцій та підтримці вибору кар'єрного шляху з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів кожного студента.

Орієнтаційна сторона у професійному виборі особистості є важливим аспектом, що визначається індивідуальними характеристиками і особливостями молодої людини. Цей процес може залежати від головних критеріїв, які вона визначає для прийняття рішення щодо майбутньої професійної діяльності, а також від значущості цієї діяльності в її житті.

Учні з підвищеною самооцінкою часто виявляються впевненими у своїх можливостях і мають чітко сформульовані життєві плани. Вони зазвичай налаштовані на вступ до вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, сподіваючись отримати якісну освіту та побудувати успішну кар'єру. Ці учні переконані, що їхні мрії і плани втілюються, і не допускають можливості, що їхні плани можуть бути порушені. Такі особи потребують індивідуального підходу та підтримки з боку кураторів або психологів, які допомагають їм зберігати реалізм у своїх очікуваннях та планах на майбутнє.

З іншого боку, учні з заниженою самооцінкою можуть страждати від недостатньої впевненості в собі і часто не мають чітких життєвих планів. Вони можуть утримувати свої здібності або покладатися на дорослих щодо вибору професії. Для таких учнів важливо створювати сприятливе середовище, де вони можуть розкрити свій потенціал та отримати необхідну підтримку в процесі професійного самовизначення.

Ліцеїсти з адекватною самооцінкою мають усвідомлення своїх здібностей і можливостей, що сприяє їхній цілеспрямованості та самостійному вибору

професійного шляху. Вони ретельно аналізують свої інтереси і можливості для визначення оптимальної професійної сфери, в якій вони мають намір розвиватися. Розуміння власних здібностей дозволяє таким учням будувати реалістичні життєві плани та підтримує їх у досягненні особистісних і кар'єрних цілей.

Отже, орієнтація у професійному виборі визначається комплексом особистісних характеристик, серед яких важливе значення має самооцінка, реалістичне уявлення про можливості та цілеспрямованість у виборі кар'єрного шляху.

Професія в сучасному контексті є не лише засобом забезпечення матеріальних потреб, а й ключовим елементом особистісного самовираження та соціальної інтеграції. Професійна активізація означає не лише вибір спеціальності, а й активне освоєння необхідних знань і навичок, що сприяють впровадженню вибраної професійної сфери. Однак успіх у професійному самовизначенні залежить від належної підготовки учнів ще на стадії навчання у школі.

Професійна консультація в школі виступає як важливий елемент профорієнтаційної роботи, спрямований на надання кваліфікованої допомоги учням у виборі майбутньої професії. Цей процес передбачає інформування про різноманітні професійні напрямки, їхні вимоги та перспективи. Важливим елементом є також професійний відбір, який полягає в адекватному підборі індивідуальних схильностей і здібностей учнів до конкретних професійних сфер. Це дозволяє молоді правильно орієнтуватися у світі професій і здійснювати свідомий вибір, узгоджений з їхніми особистими потребами і можливостями [33, с.156].

Однією з найважливіших складових професійної орієнтації є адаптація до вибраної професії. Цей процес включає не лише оволодіння професійними навичками, а й адаптацію до вимог ринку праці та сприйняття професійного оточення. Неуспіх у цьому процесі може призвести до невпевненості в обраній

професії і недоліків у професійній діяльності, що може вплинути на продуктивність праці та загальне задоволення від роботи.

Професійне самовизначення випускників шкіл є складним і багатоплановим процесом, який потребує системного підходу та належної підготовки з боку освітніх установ і спеціалістів у галузі профорієнтації. Недостатня увага до цього аспекту може призвести до непродуктивного використання людського потенціалу та збитків для економіки країни в цілому.

Для того, щоб вибір професії став результатом обдуманого й свідомого рішення, необхідно враховувати ряд ключових факторів (рис.1.1.), які визначаються як інформованість про світ професій, знання власних особистісних особливостей та уміння співвідносити ці особистісні якості з професійними вимогами.

Рис. 1.1. Фактори які впливають на професійне самовизначення [51]

Інформованість про світ професій є першим і, можна сказати, фундаментальним аспектом в процесі професійного самовизначення. Цей фактор включає в себе знання про різноманітні професійні сфери, їхні особливості, можливості кар'єрного розвитку та очікувані вимоги. Для молоді це означає не лише ознайомлення з конкретними професіями, а й розуміння динаміки ринку праці, тенденцій у сфері трудової зайнятості та потреб сучасного суспільства.

Знання своїх особистісних особливостей відіграє важливу роль у виборі професії, оскільки кожна особистість має унікальні риси, які впливають на переваги у професійному житті. Це включає усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, інтересів, цінностей, особистісних пріоритетів та стилів роботи. Знання цих аспектів дозволяє індивідууму краще розуміти, які професії можуть бути відповідними та стимулюючими для нього особисто.

Уміння співвідносити особисті якості з професійними вимогами є рішучим фактором у процесі вибору професії. Це вміння оцінювати, наскільки особистісні якості та здібності відповідають вимогам конкретної професійної діяльності. Враховуючи цей аспект, людина може уникати розчарування та несумісності між своїми очікуваннями від професії та реальними вимогами, що виникають у процесі її виконання.

Загальний вплив цих трьох факторів утворює систему, яка сприяє більш глибокому й обдуманому професійному самовизначенню, що в свою чергу сприяє більш успішній кар'єрі, задоволенню від роботи та особистісному розвитку.

Шкільна і позашкільна робота відіграють ключову роль у професійному самовизначенні молоді, сприяючи виявленню і розвитку їхніх схильностей і здібностей, формуванню мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності [37].

Виявлення і розвиток схильностей і здібностей є важливою частиною професійного самовизначення молоді. Шкільна освіта повинна створювати умови для виявлення різноманітних схильностей учнів у різних областях знань і

діяльності, таких як природничі науки, гуманітарні науки, технічні дисципліни, мистецтво та інші. Це дозволяє молоді рано зрозуміти свої сильні сторони і спрямовувати їх на розвиток в обраній сфері.

Формування мотивів вибору професії також є важливим аспектом. Шкільна програма та позашкільні заходи мають сприяти формуванню у учнів чіткого уявлення про значущість вибору професії, зокрема через ознайомлення з різними сферами праці, роллю професій в суспільстві та їх внеском у розвиток галузей економіки, науки та культури.

Професійні інтереси, моральні та інші якості формуються під впливом освітнього середовища і активної участі у шкільних та позашкільних заходах. Ці заходи сприяють розвитку у молоді моральних цінностей, комунікативних навичок, лідерських якостей та інших аспектів, які є важливими для успішної професійної діяльності та соціальної адаптації.

Загальний підхід до організації шкільної та позашкільної роботи повинен сприяти не лише набуттю знань, а й формуванню глибокого розуміння себе як особистості з урахуванням її потреб, можливостей та цілей у виборі професійного шляху. Такий підхід сприяє підготовці молоді до успішної кар'єри та важливих життєвих викликів.

Проблема недосконалості профорієнтаційної роботи суттєво впливає на процес професійного самовизначення учнів і має в своїй основі ряд внутрішніх та соціально-економічних протиріч. Особливу увагу слід звернути на першу групу протиріч, які пов'язані з особистісно-психологічними аспектами професійного вибору.

Внутрішні протиріччя включають розрив між індивідуальними схильностями та здібностями учнів і вимогами, які ставить обрана професія. Це може включати неспівпадіння між особистими інтересами й потребами ринку праці, а також між усвідомленням власного рівня загального розвитку та можливістю здійснення менш кваліфікованої роботи.

Соціально-економічні протиріччя полягають у відсутності відповідності між домаганнями та реальними можливостями щодо заповнення вакантних

робочих місць. Це також включає невідповідність між соціальними схильностями та уявленнями про престижність обраної професії. Бажання вихованців протестувати себе в обраній професійній сфері, при відсутності такої можливості в шкільному або близькому оточенні, також є значущим аспектом цих протиріч.

Крім того, до соціально-економічних протиріч можна віднести і невідповідність здоров'я, характеру, звичок вимогам конкретної професії, що ускладнює процес вибору і може призводити до недооцінки або неправильного розуміння вимог професійного середовища.

Усвідомлення цих протиріч та їх систематичний аналіз є важливим етапом для вдосконалення профорієнтаційної роботи та покращення успішності професійного самовизначення учнів.

Професійний вибір є складним і багатогранним процесом, який визначається різноманітними чинниками, що включають як вроджені, так і набуті особистісні та професійні характеристики. У даному контексті важливими визначниками є мотиви професійного самовизначення та загальні та спеціальні здібності абітурієнта.

Мотивація професійного самовизначення охоплює внутрішні стимули, які підштовхують особистість до вибору конкретної професії, такі як особисті покликання, інтереси, цінності та очікування щодо майбутньої кар'єри. Вона також враховує зовнішні фактори, такі як соціальні очікування, економічні можливості та потреби суспільства.

Загальні та спеціальні здібності є іншим ключовим аспектом, що впливає на професійний вибір. Загальні здібності, такі як когнітивні, творчі та організаційні навички, впливають на загальну можливість особистості досягти успіху у різних сферах. Спеціальні здібності, зокрема технічні, мистецькі або мовні вміння, визначають специфічні можливості ліцеїстів і можливість їх адаптації до певних професій.

На основі цих факторів визначаються вихідні принципи для профорієнтаційної роботи зі школярами:

1. Безумовне дотримання права на вільний вибір професії з урахуванням внутрішніх покликань, здібностей, рівня професійної підготовки та освіти, а також врахуванням соціальних потреб і вимог ринку праці.

2. Узгодження інтересів особистості й суспільства у визначенні майбутнього трудового шляху, що сприяє соціальній і професійній адаптації молоді людини.

3. Забезпечення загального й професійного розвитку особистості, включаючи тривалість і багатоетапність профорієнтаційних впливів, що сприяє повному розкриттю потенціалу ліцеїста.

4. Діяльнісний характер професійної орієнтації, орієнтований на активну участь ліцеїста у процесі вибору професії та вивчення вимог ринку праці.

5. Забезпечення єдності цілей і послідовності профорієнтаційних впливів всіма учасниками профорієнтаційної діяльності, що забезпечує системність та ефективність процесу.

Ці принципи відображають необхідність комплексного підходу до профорієнтації учнів, який сприяє їхньому успішному і адекватному вибору майбутньої професії відповідно до їхніх індивідуальних можливостей і потреб суспільства.

Висновки до першого розділу

Розділ «Теоретичний аналіз готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення» розглядає ключові аспекти, що визначають підготовку молоді до важливого етапу їхнього життя – вибору професійного напрямку. Поняття готовності до професійного самовизначення включає в себе комплексний набір якостей та здібностей, які забезпечують особистісний розвиток і адаптацію до вимог сучасного ринку праці. Цей процес не обмежується лише здатністю вибрати професійну сферу, але також охоплює усвідомлення особистих цінностей, інтересів та покликання.

У контексті військово-фізичної підготовки, яка особливо актуальна для ліцеїв, особливий акцент робиться на фізичному здоров'ї та дисциплінованості

як важливих складових готовності до вибору професії. Цей аспект не лише формує фізичну підготовку, але й сприяє розвитку лідерських якостей, відповідальності та самодисципліни.

Фактори, що впливають на формування готовності до професійного самовизначення, включають психологічні, соціальні та освітні аспекти. Психологічний аспект зорієнтований на розвиток самосвідомості та самопізнання, що дозволяє краще зрозуміти власні сильні та слабкі сторони. Соціальні фактори враховують соціальні очікування, уявлення про престиж різних професій та можливості соціального зростання. Освітні аспекти включають набуття необхідних знань і навичок, підготовку до вступу до вищих навчальних закладів та отримання професійної освіти.

Такий комплексний підхід до аналізу готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення сприяє збалансованому і повноцінному розвитку молоді, забезпечуючи їм можливість успішного вибору та реалізації в майбутньому.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЛІЦЕЮ З ПОСИЛЕНОЮ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

2.1. Аналіз дослідження

Юнацький вік є ключовим періодом для професійного самовизначення учнів. У цей час формується спрямованість на майбутнє та виникає потреба у професійно-особистісному самовизначенні. Ряд психологів (Д. Фельдштейн, П. Лейтес, Ч. Кон, Л. Фрідман, А. Кулагіна) виділяють такі психологічні новоутворення, що з'являються у старшому шкільному віці: розвиток самооцінки, самоконтролю, прагнення до самореалізації, формування самосвідомості та вирішення завдання особистісного і професійного самовизначення. Орієнтація вихованців старших класів на вибір професійно-педагогічної освіти включає розвиток пізнавальних потреб у сфері професійної діяльності, моральних установок, ціннісних орієнтацій, педагогічної самосвідомості, а також інтересів та здібностей, необхідних для здійснення педагогічної діяльності.

Нами було визначено гіпотезу дослідження : здобувачі освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою мають специфічні професійні орієнтації та готовність до професійного самовизначення, що зумовлено їх навчальними умовами та впливом військово-фізичної підготовки.

Було заплановано та проведено емпіричне дослідження на базі Волинського обласного ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Героїв Небесної Сотні серед 30 досліджуваних, у ході якого використовувалися чотири методики:

- 1) Диференційно-діагностичний опитувальник Є. О. Клімова (ДДО);
- 2) Методика «Опитувальник професійних переваг» (перша частина модифікації тесту Дж. Голанда);
- 3) Діагностична методика «Професійна готовність» (А.П. Чернявська);

4) Методика «Мотивація навчання у закладах вищої освіти» (Т. Ільїна).

Диференціально-діагностичний опитувальник (ДДО) Є. Клімова призначений для виявлення схильності людини до певних типів професій. Методика являє собою короткий опитувальник, що складається з 20 альтернативних суджень. Випробуваному необхідно вибрати один із двох зазначених у питанні видів занять. За результатами обстеження, відповідно до ключа, визначається орієнтація особи на один із п'яти типів професій за класифікацією Є. Клімова.

1. Людина – природа;
2. Людина – техніка;
3. Людина – людина;
4. Людина – знакова техніка, знаковий образ;
5. Людина – художній образ.

Опитувальник рекомендується використовувати для професійного орієнтування та відбору. Методика призначена для виявлення схильності до певних типів професій. Це досить короткий опитувальник, що складається з 20 альтернативних суджень. Методика може використовуватися як індивідуально, так і в групі.

Аналіз результатів передбачає, що найбільша кількість позитивних відповідей та найменша кількість негативних відповідей вказують на перевагу та нахили респондента. Часто вони також можуть побічно свідчити про здібності випробуваного.

Цей опитувальник сприяє частковому обмеженню області вибору професії та допомагає визначити переваги щодо різних сфер професійної діяльності. Не слід перебільшувати точність виміряних переваг. Результати опитувальника вказують на схильність людини до певних галузей діяльності, але не визначають ступінь цієї схильності. Бали вказують лише напрямком, а не величину змінюваної ознаки. Тому некоректно взаємно анулювати плюси та мінуси, отримані при обробці кожного стовпця. Також не слід надавати значення різницям у величині підсумкових балів при порівнянні результатів

двох різних осіб. Наприклад, якщо один респондент набрав 11 балів за певною шкалою, а інший – 15, неправомірно робити висновок, що другий має більш виражену перевагу. Правильніше робити висновки про відмінності у вподобанні професій певного типу. Отже, ДДО дозволяє визначити, які професії людина віддає перевагу, але не ступінь цієї переваги.

Відповідно до об'єкта праці виділяються п'ять типів професій:

1. «Людина-природа» (П).

Представники цих професій вирізняються любов'ю до природи, яка проявляється не лише у споглядальному захопленні, але й у діяльній взаємодії з природними об'єктами, пізнанні їх законів та застосуванні їх на практиці. Ці професії вимагають від фахівця не лише знань про живі організми, але й здатності прогнозувати можливі зміни та вживати відповідних заходів. Необхідні якості включають ініціативність, самостійність, дбайливість, терпіння та далекоглядність. Спеціаліст у сфері «людина-природа» повинен бути спокійним та врівноваженим.

2. «Людина-техніка» (Т).

Технічні об'єкти характеризуються можливістю точного вимірювання за багатьма ознаками. Обробка, перетворення, переміщення або оцінка таких об'єктів вимагає від працівника точності та визначеності дій. Техніка надає широкі можливості для новаторства, творчості, тому важливою є наявність практичного мислення та технічної фантазії, здатність подумки з'єднувати та роз'єднувати технічні об'єкти та їх частини.

3. «Людина-знакова система» (З).

Професії цього типу пов'язані з роботою із знаками, такими як цифри, коди, умовні знаки, мови, креслення, таблиці, формули. Фахівець має вміти абстрагуватися від реальних фізичних, хімічних, механічних властивостей предметів, одночасно представляючи та сприймаючи показники реальних явищ або об'єктів, що стоять за знаками. Для успіху в професіях цього типу необхідно вміти зосереджуватися на інформації, що несуть знаки, та мати високу концентрацію уваги.

4. «Людина-художній образ» (X).

Професії, пов'язані з образотворчим, музичним, літературно-художнім, акторсько-сценічним мистецтвом, вимагають наявності здібностей до мистецтв, творчої уяви, образного мислення, таланту та працьовитості.

5. «Людина-людина» (Ч).

Основний зміст праці в професіях цього типу полягає у взаємодії з людьми. Від ефективності цієї взаємодії залежить успіх роботи. Необхідні якості включають позитивний настрій під час роботи з людьми, потребу в спілкуванні, здатність подумки ставити себе на місце іншої людини, швидко розуміти наміри та настрої людей, вміння розбиратися у міжособистісних взаєминах, хорошу пам'ять (здатність запам'ятовувати імена та особливості багатьох людей), терпіння.

В результаті аналізу дослідження було виявлені наступні результати (рис.2.1.).

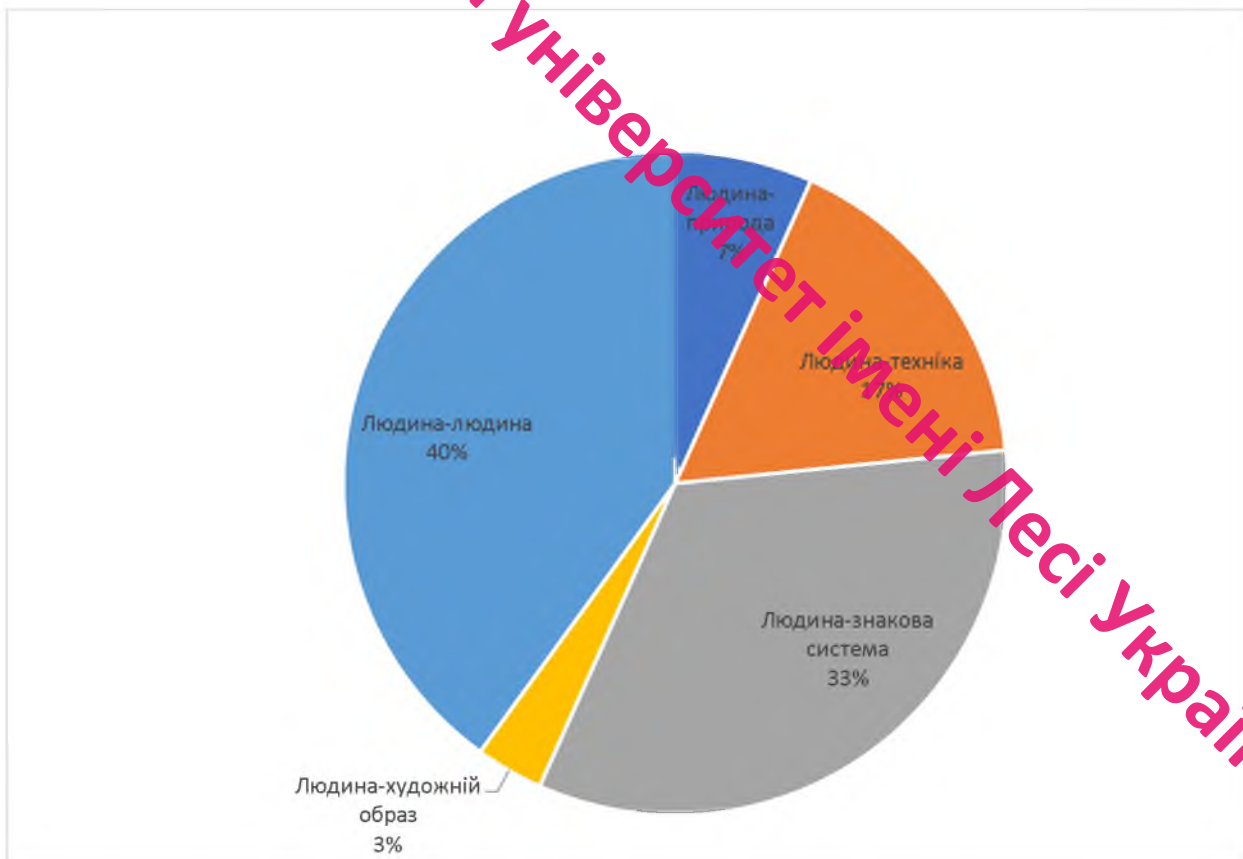

Рис.2.1. Виявлення схильності ліцеїстів до певних типів професій за методикою Є. Клімова

Згідно з отриманими даними, вихованці ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою продемонстрували різні рівні зацікавленості до п'яти основних професійних сфер: «Людина-природа», «Людина-техніка», «Людина-знакова система», «Людина-художній образ» та «Людина-людина». Нижче наведено детальний аналіз результатів.

1. Людина-природа (6.7%).

- Невеликий відсоток вихованців виявив інтерес до професій, пов'язаних з природою (наприклад, біологія, екологія, сільське господарство). Це може свідчити про слабку мотивацію або недостатню інформацію щодо кар'єрних можливостей у цій сфері.

2. Людина-техніка (16.7%).

- Помітний відсоток вихованців має схильність до технічних професій (інженерія, машинобудування, ІТ). Це вказує на зацікавленість у роботі з технічними системами та інструментами, що може бути корисним у військово-технічних спеціальностях.

3. Людина-знакова система (33.3%).

- Найбільший відсоток вихованців зацікавлений у професіях, пов'язаних із знаковими системами (математика, програмування, бухгалтерський облік). Це свідчить про сильний нахил до аналітичного та абстрактного мислення, що може бути важливим для військових спеціальностей, що вимагають високої точності та аналітичних здібностей.

4. Людина-художній образ (3.3%).

- Мінімальна кількість вихованців виявила інтерес до професій у галузі мистецтв (дизайн, образотворче мистецтво, література). Це може свідчити про обмежену можливість ліцею у забезпеченні відповідних освітніх програм або низьку популярність цих професій серед учнів.

5. Людина-людина (40%).

- Найвищий відсоток вихованців зацікавлений у професіях, що передбачають взаємодію з іншими людьми (психологія, педагогіка, медицина). Це вказує на високий рівень соціальної активності та емпатії серед ліцеїстів, що

є важливим для військових лідерів та офіцерів, які повинні мати розвинені комунікативні навички.

Рекомендації:

– Проводити додаткові профорієнтаційні заходи, щоб розширити знання вихованців про професії у сферах «Людина-природа» та «Людина-художній образ». Це можуть бути екскурсії, зустрічі з професіоналами, тематичні майстер-класи, з акцентом на військово-медичні та військово-художні спеціальності.

– Враховуючи значний інтерес до технічних професій, доцільно продовжувати інвестувати в технічну базу ліцею, а також розвивати програми, пов'язані з військово-технічними спеціальностями, такими як інженерія, радіоелектроніка та IT.

– Створити умови для розвитку навичок аналітичного мислення через участь у конкурсах, олімпіадах, додаткових курсах з математики та програмування, що є важливими для спеціальностей, пов'язаних з військовою аналітикою та розвідкою.

– Розвивати та підтримувати навчальні програми, спрямовані на розвиток соціальних та комунікативних навичок, враховуючи високий інтерес вихованців до професій, пов'язаних з взаємодією з іншими людьми. Це може включати тренінги з лідерства, командної роботи та військової педагогіки.

Аналіз результатів діагностики свідчить про різноманітність професійних інтересів учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою. Основна увага повинна бути приділена подальшому розвитку технічної та аналітичної освіти, а також соціальних і комунікативних навичок, враховуючи високий інтерес до цих сфер. Разом з тим, необхідно працювати над популяризацією професій у галузях природничих наук та мистецтв, щоб забезпечити всебічний розвиток ліцеїстів, з акцентом на військові спеціальності.

Наступною методикою була модифікація опитувальника О. Чернявської «Готовність до вибору професії». Ця методика складається з 35 питань і призначена для осіб віком 16-17 років. Її метою є визначення рівня готовності

до адекватного професійного вибору. Методика може проводитися як індивідуально, так із групою.

Опитувальник складається з п'яти шкал: «автономність», «інформованість», «орієнтація в часі» (планування), «прийняття рішення» та «емоційне ставлення». Питання кожної шкали розміщені у випадковому порядку.

За інструкцією, студентам пропонується серія тверджень про їхні уявлення щодо світу професій. Якщо вони погоджуються з твердженням, то в бланку відповідей ставлять знак «+», якщо не погоджуються – знак «-». Важливо відповісти на всі питання швидко, без тривалих роздумів, щоб зафіксувати першу реакцію.

У методиці присутні шкали, кожна з яких має коротку характеристику:

Автономність.

Ця шкала визначається такими параметрами:

- Розуміння цілісності власної особистості.
- Прагнення реалізувати можливості у практичних діях та мати глибокі знання та навички хоча б в одній області.
- Загальна орієнтація на успіх.
- Знання кроків, необхідних для набуття знань та навичок.
- Прийняття відповідальності за власні дії.
- Самостійний досвід планування своїх вчинків та вміння співвідносити свої дії з вимогами суспільства.
- Вміння прогнозувати професійне зростання та стабільність професійних переваг протягом тривалого часу.
- Активність у отриманні інформації та виборі професійного шляху.
- Здатність до компромісу між бажаннями та можливостями усвідомлення необхідності таких компромісів.

Для формування основних ознак автономності необхідний певний набір новоутворень:

- Відчуття незалежності від батьків у справах, думках, вчинках.
- Перехід від зовнішньої детермінації поведінки до самодетермінації.
- Усвідомлення свого ідеального образу «Я» та прагнення до його досягнення.

Поінформованість.

Ця шкала оцінює рівень обізнаності щодо світу професій загалом, а також щодо окремих професій чи груп професій. Поняття «поінформованість про світ професій» включає:

- Усвідомлення розподілу світу професій за предметом і цілями праці, знаряддями виробництва.
- Знання понять культури праці, трудової дисципліни, структури підприємства, принципів оплати праці.
- Знання окремих професій.
- Знання або практичні вміння, що стосуються набуття професії, пошуку та отримання роботи, необхідного рівня освіти для різних професій; способів утримання на роботі та вдосконалення свого професіоналізму.

Вважається, що значний обсяг інформації про світ професій загалом мають мати школярі четвертого класу. На цьому етапі сформованість професійної позиції характеризується рядом показників:

- Позитивне ставлення до будь-якого виду праці.
- Певний рівень поінформованості щодо основних масових професій.
- Уміння розрізняти зв'язки між професіями, відображені у класифікації.
- Уміння виокремлювати основні вимоги професії до людини.
- Прагнення до самооцінки у контексті професійного самовизнання.

Поінформованість про окремі професії чи групи професій включає знання про фізичні та соціально-економічні умови роботи за професією, вимоги професії до людини (психофізіологічні особливості, пізнавальна сфера, особистісні якості), вимоги до рівня освіти, можливості здобуття освіти,

перспективи професійного зростання, знання соціально-економічних потреб суспільства, конкретного регіону та потреби в кадрах окремих підприємств.

Прийняття рішення.

Важливою умовою розвитку вміння приймати рішення є автономність та самостійність людини, коли вона бере на себе відповідальність за рішення та його наслідки, здатна самостійно висувати та оцінювати альтернативи.

Для прийняття ефективних рішень, що враховують всі аспекти ситуації та її перспективи, необхідні певні якості, здібності, знання та навички, серед яких основними є наступні:

- Доситливість, цікавість – бажання та вміння збирати та накопичувати інформацію.
- Передбачення, передбачливість – здатність передбачати проблеми та завчасно готувати альтернативи.
- Здоровий глузд, проникливість – здатність співвідносити наявну інформацію з розглянутою проблемою та оцінювати її.
- Рішучість – здатність брати на себе відповідальність за прийняте рішення.
- Делегування повноважень – вміння ефективно розподіляти обов'язки та відповідальність з колегами.
- Планування – здатність розробити реальний, конкретний та дієвий план вирішення проблеми.
- Оцінка ризику – здатність оцінити потенційні ризики прийнятого рішення.
- Відповідальність за ризик – здатність оцінити ризики та брати на себе відповідальність за них.
- Контроль – здатність отримати в процесі вирішення проблеми саме той результат, який був запланований.

Планування («орієнтація у часі»).

Цей аспект передбачає оцінку тимчасової перспективи у професійному плані, включаючи питання «Ким я буду?», «Де я буду вчитися?», «Перша робота, подальші перспективи», а також шляхи та засоби досягнення найближчих життєвих цілей: ознайомлення, проба сил, самоосвіта; оцінка ймовірних зовнішніх перешкод, своїх можливостей та запасних варіантів.

Планування також включає здатність виділяти події, які є одиницями аналізу життєвого та професійного шляху (надходження на навчання, вибір та зміна роботи тощо). Аналіз або прогноз конкретних подій дозволяють людині скласти цілісне уявлення про своє життя, його минуле, сьогодення та майбутнє.

Емоційне ставлення до ситуації вибору професії.

Цей аспект включає ставлення до різних професій, професійних груп та до необхідності ухвалення рішення про вибір професії. Показник включає як ставлення до різних варіантів вибору, так і ставлення до планування, прийняття рішень, відповідальності за рішення, необхідності проявляти активність, йти на компроміси тощо. Емоційний компонент професійної готовності виражається у загальному настрої людини і тісно пов'язаний з емоційним компонентом зрілості особистості, який проявляється у позитивному емоційному настрої, життєвому оптимізмі, емоційній врівноваженості та здатності переносити невдачі. Відсутність емоційного ставлення часто свідчить не про зайву раціональність, а про відсутність значущості для людини ситуації прийняття рішення.

Методика О. Чернявської, спрямована на визначення готовності здобувачів освіти до вибору професії, показала різноманітні результати за п'ятьма ключовими критеріями. Автономність здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою становить 46.7%, що свідчить про помірний рівень самостійності у прийнятті рішень та відповідальності за власні дії. Такий рівень автономності є достатнім, проте потребує подальшого розвитку, щоб учні могли ефективно функціонувати в умовах, що вимагають високого рівня самодисципліни та незалежності (рис. 2.2.).

Рис.2.2. Середні показники готовності до вибору професії за методикою О. Чернявської

Показник поінформованості дорівнює 40%, що відображає середній рівень обізнаності здобувачів освіти щодо різних професій, вимог до них та можливостей професійного розвитку. Такий рівень вказує на потребу в покращенні інформаційного забезпечення учнів щодо різноманітних кар'єрних шляхів, особливо враховуючи специфіку їх навчання, де військово-фізична підготовка відіграє важливу роль. Низький рівень прийняття рішень (20%) свідчить про недостатню здатність учнів самостійно приймати обґрунтовані рішення, що є критичним аспектом для успішного професійного самовизначення та адаптації в майбутньому професійному середовищі.

Середній показник планування становить 30%, що свідчить про обмежену здатність учнів до ефективного планування власного професійного шляху. Це може бути зумовлено недостатньою навичкою встановлення цілей та розробки

чітких планів для їх досягнення. Найвищий середній показник було зафіксовано за критерієм емоційного ставлення до ситуації вибору професії (76.7%). Це вказує на високу мотивацію та позитивне емоційне сприйняття процесу вибору професії, що є позитивним фактором, сприяючим активному професійному самовизначенню. У сукупності ці результати свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи над підвищенням автономності, поінформованості, здатності до прийняття рішень та навичок планування серед здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою для забезпечення їх готовності до успішного професійного самовизначення.

Третьою методикою, яку було використано, стала методика «Мотивація навчання у ВНЗ» Т. Ільїної. При створенні цієї методики авторка використала низку інших відомих методик. Методика включає три шкали:

- Придбання знань: оцінює прагнення до отримання знань і допитливість.
- Оволодіння професією: оцінює прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувані професійно важливі якості.
- Отримання диплома: оцінює прагнення отримати диплом через формальне засвоєння знань та пошук обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків.

Для маскування авторка методики включила до опитувальника ряд фонових тверджень, які згодом не обробляються. Деякі формулювання були відкориговані автором книги без зміни їхнього сенсу. Основною умовою методики є позначення згоди з певним твердженням знаком «+» або незгоди – знаком «-» з наведеними твердженнями.

У дослідженні мотивації навчання ліцеїстів за методикою Т. Ільїної, яка включає три основні шкали: придбання знань, оволодіння професією та отримання диплома, взяли участь 30 ліцеїстів. Результати аналізу показують різні рівні мотивації серед учасників дослідження.

Придбання знань: середній показник за цією шкалою становить 65%. Це свідчить про достатньо високий рівень прагнення до отримання знань і

допитливість серед ліцеїстів. Учні демонструють значний інтерес до навчального процесу та намагаються активно здобувати нову інформацію. Такий рівень мотивації є позитивним показником, оскільки він сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу і більшій залученості в освітній процес.

Оволодіння професією: середній показник за цією шкалою складає 55%. Це вказує на помірний рівень прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості. Ліцеїсти виявляють інтерес до набуття конкретних професійних навичок, проте цей інтерес не завжди є домінуючим. Існує потреба в посиленні практичної спрямованості навчального процесу, щоб підвищити мотивацію учнів до професійного розвитку.

Отримання диплома: середній показник за цією шкалою становить 45%. Це свідчить про відносно низький рівень прагнення отримати диплом через формальне засвоєння знань та пошук обхідних шляхів при складанні іспитів і заліків. Ліцеїсти не схильні до формального підходу у навчанні і рідко вдаються до пошуку легких шляхів для досягнення академічних успіхів. Такий результат є позитивним, оскільки вказує на більшу орієнтацію учнів на реальні знання та навички, ніж на формальні атрибути освіти.

Загалом, результати дослідження свідчать про те, що ліцеїсти демонструють високу мотивацію до здобуття знань, помірний інтерес до оволодіння професійними навичками та відносно низьку схильність до формального підходу в навчанні. Це вказує на необхідність подальшого розвитку програм, які б посилювали практичну спрямованість навчання та сприяли формуванню професійно важливих якостей.

Останнім у нашому експерименті було використано Тест Дж. Голланда «Визначення професійного типу особистості».

Тест складається з 42 пар професій. З кожної пари потрібно вибрати одну професію. Завдання студентів полягає в тому, щоб у своїх зошитах зазначити порядковий номер відповіді та вказати обраний варіант відповіді «А» або «В». Наприклад, у першій парі, якщо ви вибрали професію інженера-технолога,

записуєте – 1А; якщо ж вашу перевагу віддано професії інженера-конструктора, відповідь буде 1В. Аналогічно, у другій парі, професії електрорадіотехніка відповідатиме запис 2А, а професії лікаря-терапевта – 2В.

Під час виконання тесту студентам надаються пояснення, пов'язані з особливостями тієї чи іншої професійної діяльності.

Для підрахунку балів необхідно відзначати збіги відповідей за шістьма шкалами таблиці у своєму листку відповідей. Чим більше збігів із одним із шести типів шкал, тим вищий рівень вашої схильності до певного виду діяльності. Спочатку відзначаються збіги щодо першої шкали та підраховується сума балів (за кількістю збігів), потім переходять до другої шкали і так далі.

В експерименті взяли участь 30 ліцеїстів, кожен з яких заповнив Тест Дж. Голланда, що складається з 42 пар професій. У кожній парі учасники обирали одну з двох професій, вказуючи свій вибір у зошитах. Аналіз отриманих результатів дозволяє зробити висновки про професійні уподобання та типи особистості ліцеїстів.

Реалістичний тип: вибір професій, пов'язаних з технічною діяльністю, інженерією та фізичною працею, продемонстрували 30% ліцеїстів. Цей тип особистості характеризується практичністю, схильністю до роботи з реальними об'єктами та технікою, а також бажанням бачити конкретні результати своєї праці.

Інтелектуальний тип: близько 16.7% ліцеїстів обрали професії, що вимагають високого рівня інтелектуальних зусиль, аналітичного мислення та дослідницької діяльності. Це свідчить про схильність цих учнів до наукових досліджень, вирішення складних задач та роботи з абстрактними концепціями.

Соціальний тип: найбільший відсоток учасників, а саме 33.3%, віддали перевагу професіям, пов'язаним з комунікацією, допомогою іншим та соціальною взаємодією. Ліцеїсти цього типу особистості орієнтовані на роботу з людьми, вони емпатичні, комунікабельні та мають бажання впливати на соціальні процеси.

Конвенціональний тип:приблизно 13.3% ліцеїстів обрали професії, що вимагають організаційних здібностей, уважності до деталей та точного виконання інструкцій. Ці учні надають перевагу структурованій діяльності та прагнуть до порядку в роботі.

Артистичний тип:вибір професій, пов'язаних з творчістю, мистецтвом та самоекспресією, зробили 6.7% учасників. Ліцеїсти цього типу демонструють креативність, оригінальність мислення та бажання реалізувати свої творчі здібності.

Підприємницький тип:вибір професій, що вимагають ініціативи, лідерських якостей та ризику, продемонстрували 6.7% ліцеїстів. Ці вихованці схильні до активної діяльності, прагнуть досягати успіху в бізнесі та управлінні.

Результати дослідження свідчать про різноманітні професійні уподобання ліцеїстів та їхню готовність до професійного самовизначення. Це дозволяє виявити сильні сторони кожного типу особистості та допомагає ліцею розробляти індивідуальні освітні програми, що відповідають професійним інтересам і потенціалу ліцеїстів.

2.2. Зміст, форми та методи до формування готовності здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення

Підлітки, які навчаються в ліцеї з посиленою військовою підготовкою, є особливою категорією учнів, оскільки вони обрали шлях, який передбачає не тільки академічну освіту, але й розвиток військових навичок і дисципліни. Це підлітки, які зазвичай виявляють підвищений рівень відповідальності, самостійності та витривалості. Їх навчальна програма поєднує загальноосвітні предмети з фізичною підготовкою, військовою тактикою, заняттями з військової історії та основами оборони.

Підготовка здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення є багатокomпонентним процесом, що поєднує теоретичну, практичну, психологічну та виховну складові. Основна мета цього процесу – сформувати в молоді не лише базові професійні знання, але й стійкі навички, що сприятимуть успішній адаптації в умовах військової служби та допоможуть зробити свідомий вибір майбутньої професії.

Теоретична підготовка включає проведення лекцій, семінарів та інформування про різні професії, особливо ті, які пов'язані з військовою справою. Водночас, велика увага приділяється практичній підготовці, яка забезпечується через навчальні тренування, військово-тактичні вправи та симуляційні методики. Не менш важливою є психологічна підтримка, яка допомагає здобувачам освіти розвивати стресостійкість, лідерські якості та впевненість у своїх силах.

Комплексний підхід до формування професійної готовності забезпечує максимальну інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками, підкріплену виховною роботою, спрямованою на патріотичне виховання та розвиток морально-етичних цінностей. Це допомагає здобувачам освіти не лише визначитися з майбутньою професією, але й підготуватися до викликів, які може поставити перед ними військова кар'єра.

Тому доцільно використати наступні форми та методи підготовки здобувачів освіти ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою до професійного самовизначення

I. Теоретична підготовка.

Лекції та семінари.

1. Проведення лекцій з основ професійної орієнтації, військової справи, фізичної підготовки та пов'язаних дисциплін.

2. Організація семінарів, де здобувачі освіти можуть обговорювати актуальні питання професійного самовизначення та військової служби.

Інформування про професії.

1. Надання інформації про різні професії, особливо ті, які пов'язані з військовою службою.

2. Ознайомлення зі специфікою професійної діяльності, вимогами до професій та перспективами кар'єрного зростання.

II. Практична підготовка.

Навчальні тренування.

1. Регулярні фізичні тренування, спрямовані на розвиток фізичних якостей, необхідних для військової служби.

2. Проведення військово-тактичних навчань та практичних занять з військової підготовки.

Симуляційні вправи.

1. Використання стимуляційних методик для відпрацювання навичок прийняття рішень в умовах, наближених до реальних військових ситуацій.

2. Практичні заняття з використанням сучасних технологій та обладнання для моделювання реальних умов військової служби.

III. Психологічна підготовка.

Психологічні тренінги

1. Проведення тренінгів з розвитку лідерських якостей, стресостійкості та емоційної стабільності.

2. Навчання технікам саморегуляції та управління стресом, що є критично важливим у військовій службі.

Консультавання.

1. Індивідуальні та групові консультації з професійної орієнтації, що допомагають здобувачам освіти визначитися з професійним шляхом.

2. Психологічна підтримка та супровід у процесі підготовки до професійного самовизначення.

IV. Інтерактивні методи навчання.

Ігрові методи.

1. Використання рольових ігор та сценарних вправ для моделювання професійної діяльності в умовах військової служби.

2. Проведення командних ігор та змагань для розвитку командної роботи та лідерських навичок.

Проектне навчання.

1. Реалізація навчальних проектів, які інтегрують теоретичні знання з практичними навичками.

2. Створення проектів, що відображають реальні професійні завдання та виклики, з якими можуть стикатися військові.

V. Виховна робота.

Патріотичне виховання.

1. Організація заходів, спрямованих на формування патріотизму, поваги до військової служби та національних цінностей.

2. Проведення зустрічей з ветеранами, військовими та іншими особами, що мають значний досвід у військовій службі.

Ціннісно-орієнтаційна робота.

1. Формування у здобувачів освіти ціннісних орієнтирів, які відповідають етичним та моральним нормам військової служби.

2. Виховання відповідальності, дисциплінованості та готовності до виконання службових обов'язків.

Ці форми та методи підготовки спрямовані на всебічний розвиток здобувачів освіти, забезпечення їх готовності до професійного самовизначення та успішної кар'єри у військовій сфері.

Такі форми та методи роботи були обрані, тому що ліцеїсти з посиленою військовою підготовкою мають певні особливості, а саме:

1. Дисципліна. Ліцеїсти звикли до суворого режиму дня, чітких правил поведінки та дотримання розпорядку.

2. Фізична підготовка. Важлива складова навчання — регулярні заняття спортом, фізичні навантаження, які готують їх до майбутньої служби або кар'єри в силових структурах.

3. Патріотизм і відповідальність. Підлітки зазвичай мають глибоке почуття патріотизму і відповідальності за свою країну, що відображається в їх бажанні служити та захищати Батьківщину.

4. Волонтерська діяльність. Багато з них беруть участь у волонтерських ініціативах, спрямованих на допомогу військовим або соціально важливі проекти.

5. Лідерські якості. Навчання у військовому ліцеї формує лідерів, які вміють брати на себе відповідальність, приймати рішення в складних ситуаціях та діяти чітко і організовано.

6. Моральна стійкість. Військова підготовка передбачає також розвиток психологічної стійкості та готовності до викликів.

Ця категорія підлітків зазвичай більш орієнтована на майбутнє в силових структурах чи оборонній сфері, тому вони формують не лише знання, а й риси характеру, що допомагають їм адаптуватися до будь-яких життєвих викликів.

2.3. Розробка циклу занять для формування готовності до професійного самовизначення

Заняття на тему «Формування готовності до професійного самовизначення» спрямовані на допомогу ліцеїстам у визначенні власних інтересів, здібностей та професійних цінностей, а також на підготовку їх до обґрунтованого вибору майбутньої професії.

Основні аспекти, на які спрямовані ці заняття:

1. Ознайомлення з процесом професійного самовизначення. Вихованці дізнавались про етапи професійного вибору, фактори, які впливають на прийняття рішень, та про методики, що допомагають виявити власні професійні інтереси.

2. Розвиток навичок самопізнання. Через виконання анкет та участь у групових обговореннях учні аналізували свої інтереси, цінності, здібності, що дозволило їм краще усвідомити, які професії можуть їм підходити.

3. Підвищення рівня обізнаності про професії. Лекції та презентації ознайомлювали ліцеїстів із різними професіями, їх вимогами, умовами праці та перспективами розвитку.

4. Формування навичок критичного мислення. Це заняття було спрямоване на розвиток в учнів здатності аналізувати інформацію, синтезувати її та робити обґрунтовані висновки щодо вибору професії.

5. Розвиток комунікативних навичок. Учні вивчали, як ефективно презентувати себе під час співбесід, як працювати в колективі та спілкуватися у професійному середовищі.

6. Підвищення мотивації до професійного самовизначення. Через розуміння значення професійного вибору для особистого та професійного розвитку учні ставали більш впевненими та мотивованими у пошуку своєї майбутньої кар'єри.

Заняття з формування готовності до професійного самовизначення, як правило, проводиться протягом одного академічного уроку, який триває 90 хвилин. Заняття проводиться раз на тиждень протягом одного навчального семестру, що дозволяє поступово розвивати необхідні навички у здобувачів освіти.

Початок заняття (вступна частина) триває близько 10 хвилин, під час яких учитель вітає учнів, оголошує мету та завдання. Основна теоретична частина займає 20 хвилин і включає лекції та презентації з використанням мультимедійних засобів, таких як проєктор. Практична частина, яка триває 45 хвилин, акцентується на виконанні анкет для самопізнання, групових вправах та обговоренні результатів. Заклучна частина (15 хвилин) присвячується підсумуванню заняття та роздачі додаткових матеріалів для самостійного опрацювання.

Тема заняття: Формування готовності до професійного самовизначення

Мета заняття:

1. Ознайомити учнів з процесом професійного самовизначення.
2. Розвинути навички самопізнання та оцінки своїх здібностей.

3. Підвищити рівень обізнаності учнів про різні професії.
4. Сформуванати уявлення про важливість професійного самовизначення для особистого та професійного розвитку.

Завдання:

1. Визначити інтереси та схильності учнів.
2. Оцінити професійні навички та здібності учнів.
3. Розвинути навички аналізу та прийняття рішень щодо вибору професії.

Матеріали:

- Проектор та ноутбук для презентації.
- Анкети для самопізнання.
- Таблиці з характеристиками професій.
- Листи з описом професій.
- Маркери, фліпчарт.

Структура заняття:

1. Вступна частина (10 хвилин)
 - 1.1 Привітання учнів, оголошення теми та мети заняття.
 - 1.2 Коротке обговорення значення професійного самовизначення.
 - 1.3 Ознайомлення з планом заняття.
2. Теоретична частина (20 хвилин)
 - 2.1 Презентація «Професійне самовизначення: основні етапи та фактори».
 - 2.2 Огляд методик та інструментів для визначення професійних інтересів та схильностей.
 - 2.3 Ознайомлення з класифікацією професій (за Дж. Голландом або іншим автором).
3. Практична частина (45 хвилин)
 - 3.1 Самопізнання (15 хвилин)
 - Роздача анкет для самопізнання.
 - Учні заповнюють анкети, оцінюючи свої інтереси, здібності, цінності.
 - 3.2 Групова робота (20 хвилин).
 - Розподіл учнів на групи по 4-5 осіб.

- Кожна група отримує опис декількох професій.
- Завдання для груп: проаналізувати отримані професії за допомогою таблиць з характеристиками професій, обговорити їх та вибрати одну професію, яка найбільше підходить кожному члену групи.

3.3 Обговорення результатів (10 хвилин)

- Представники груп презентують результати своєї роботи.
- Загальне обговорення, обмін думками щодо вибору професій.

4. Заключна частина (15 хвилин)

4.1 Підведення підсумків заняття.

4.2 Обговорення важливості отриманих знань та навичок для професійного самовизначення.

4.3 Роздача додаткових матеріалів для самостійного опрацювання.

4.4 Домашнє завдання: підготувати есе на тему «Моя майбутня професія: шляхи досягнення».

Методи та форми роботи:

- Лекція-презентація.
- Анкетування.
- Групова робота.
- Дискусія.

Очікувані результати:

- Здобувачі освіти матимуть уявлення про етапи та фактори професійного самовизначення.
- Здобувачі освіти зможуть оцінити свої інтереси та здібності.
- Здобувачі освіти отримають початкові навички аналізу професій та прийняття рішень щодо вибору майбутньої професії.
- Підвищиться рівень усвідомлення важливості професійного самовизначення для особистого та професійного розвитку.

Це заняття спрямоване на всебічний розвиток учнів, допомагає їм краще зрозуміти свої інтереси та здібності, що є важливими складовими успішного професійного самовизначення.

Заняття №2 «Формування готовності до професійного самовизначення через розвиток навичок критичного мислення».

Тема заняття: Розвиток критичного мислення для професійного самовизначення.

Мета заняття:

1. Розвинути навички критичного мислення учнів.
2. Підвищити здатність учнів аналізувати інформацію про різні професії.
3. Сформувати вміння приймати обґрунтовані рішення щодо професійного вибору.

Завдання:

1. Ознайомити учнів з основними принципами критичного мислення.
2. Розвинути навички аналізу, синтезу та оцінки інформації.
3. Навчити ліцеїстів застосовувати критичне мислення до професійного самовизначення.

Матеріали:

- Проектор та ноутбук для презентації.
- Роздатковий матеріал із завданнями для розвитку критичного мислення.
- Фліпчарт, маркери.
- Картки з інформацією про різні професії.

Структура заняття:

1. Вступна частина (10 хвилин)
 - 1.1 Привітання учнів, оголошення теми та мети заняття
 - 1.2 Короткий вступ до теми критичного мислення та його значення для професійного самовизначення.
 - 1.3 Ознайомлення з планом заняття.
2. Теоретична частина (20 хвилин)
 - 2.1 Презентація «Основи критичного мислення».
 - Визначення критичного мислення.
 - Основні принципи критичного мислення.
 - Важливість критичного мислення у професійному самовизначенні.

2.2 Огляд методів розвитку критичного мислення (аналіз, синтез, оцінка інформації).

3. Практична частина (50 хвилин)

3.1 Робота в парах: Аналіз інформації (15 хвилин)

- Учні об'єднуються в пари.
- Кожна пара отримує картки з інформацією про різні професії.
- Завдання: аналізувати інформацію, виділяти ключові аспекти, плюси та мінуси кожної професії.

- Обговорення результатів аналізу в парах.

3.2 Групова робота: Синтез інформації (20 хвилин)

- Учні об'єднуються в групи по 4-5 осіб.
- Кожна група отримує завдання: об'єднати проаналізовану інформацію та створити комплексну картину про одну з професій.

- Презентація результатів синтезу кожною групою.

3.3 Індивідуальна робота: Оцінка інформації (15 хвилин)

- Учні працюють індивідуально.
- Завдання: оцінити отриману інформацію про професії за критеріями важливості, відповідності особистим інтересам та здібностям.

- Заповнення анкети оцінки.

4. Заключна частина (10 хвилин)

4.1 Підведення підсумків заняття.

4.2 Обговорення значення критичного мислення для професійного самовизначення.

4.3 Роздача додаткових матеріалів для самостійного опрацювання.

4.4 Домашнє завдання: підготувати доповідь на тему «Критичне мислення як інструмент професійного вибору».

Методи та форми роботи:

- Лекція-презентація.
- Робота в парах.
- Групова робота.

- Індивідуальна робота.

- Дискусія.

Очікувані результати:

- Вихованці отримають знання про основні принципи критичного мислення.

- Розвинуть навички аналізу, синтезу та оцінки інформації.

- Навчатися застосовувати критичне мислення для аналізу інформації про професії.

- Підвищиться рівень готовності ліцеїстів до професійного самовизначення через критичне мислення.

Це заняття спрямоване на розвиток критичного мислення вихованців, що є важливим компонентом професійного самовизначення. Учні навчатися аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію, що допоможе їм зробити обґрунтований вибір професії.

Заняття № 3 «Формування готовності до професійного самовизначення через розвиток комунікативних навичок»

Тема заняття: Розвиток комунікативних навичок для успішного професійного самовизначення

Мета заняття:

1. Розвинути комунікативні навички вихованців.
2. Підвищити здатність учнів ефективно спілкуватися у професійному середовищі.
3. Сформувати вміння презентувати себе та свої ідеї у професійних ситуаціях.

Завдання:

1. Ознайомити вихованців з основними принципами ефективної комунікації.
2. Розвинути навички публічних виступів та самопрезентації.
3. Навчити вихованців застосовувати комунікативні навички у професійному контексті.

Матеріали:

- Проектор та ноутбук для презентації.
- Роздатковий матеріал із завданнями для розвитку комунікативних навичок.

- Фліпчарт, маркери.

- Картки з різними професійними ситуаціями для рольових ігор.

Структура заняття:

1. Вступна частина (10 хвилин)

1.1 Привітання учнів, оголошення теми та мети заняття.

1.2 Короткий вступ до теми комунікації та її значення для професійного самовизначення.

1.3 Ознайомлення з планом заняття.

2. Теоретична частина (20 хвилин)

2.1 Презентація «Основи ефективної комунікації».

- Визначення комунікації.

- Основні принципи ефективної комунікації.

- Важливість комунікативних навичок у професійному середовищі.

2.2 Огляд методів розвитку комунікативних навичок (активне слухання, вербальна та невербальна комунікація, публічні виступи).

3. Практична частина (50 хвилин)

3.1 Робота в парах: Активне слухання (15 хвилин)

- Ліцеїсти об'єднуються в пари.

- Кожна пара отримує завдання: провести розмову на задану тему, застосовуючи техніки активного слухання (перефразування, уточнення, емпатія).

- Обговорення результатів роботи в парах.

3.2 Групова робота: Рольові ігри (20 хвилин)

- Ліцеїсти об'єднуються в групи по 4-5 осіб.

- Кожна група отримує картки з різними професійними ситуаціями (співбесіда, презентація проєкту, вирішення конфлікту).

- Завдання: розіграти ситуацію, застосовуючи ефективні комунікативні техніки.

- Презентація результатів рольових ігор кожною групою.

3.3 Індивідуальна робота: Самопрезентація (15 хвилин)

- Ліцеїсти працюють індивідуально.

- Завдання: підготувати коротку самопрезентацію (2-3 хвилини), в якій потрібно розповісти про себе, свої досягнення та професійні плани.

- Виступ кожного учня перед класом, отримання зворотного зв'язку.

4. Заключна частина (10 хвилин)

4.1 Підведення підсумків заняття.

4.2 Обговорення значення комунікативних навичок для професійного самовизначення.

4.3 Роздача додаткових матеріалів для самостійного опрацювання.

4.4 Домашнє завдання: підготувати доповідь на тему «Роль комунікативних навичок у професійному житті».

Методи та форми роботи:

- Лекція-презентація.
- Робота в парах.
- Групова робота.
- Рольові ігри.
- Індивідуальна робота.
- Дискусія.

Очікувані результати:

- Ліцеїсти отримають знання про основні принципи ефективної комунікації.

- Розвинуть навички активного слухання, вербальної та невербальної комунікації.

- Навчатися застосовувати комунікативні техніки у професійних ситуаціях.

- Підвищиться рівень готовності учнів до професійного самовизначення через розвиток комунікативних навичок.

Це заняття спрямоване на розвиток комунікативних навичок учнів, що є важливим компонентом професійного самовизначення. Учні навчаються ефективно спілкуватися, презентувати себе та свої ідеї, що допоможе їм у майбутній професійній діяльності.

Висновки до другого розділу

В результаті емпіричного дослідження здійснено комплексний аналіз підготовки учнів до вибору майбутньої професії та визначено основні форми і методи, що сприяють формуванню цієї готовності.

На основі проведеного аналізу дослідження було встановлено рівень готовності ліцеїстів до професійного самовизначення, що дозволило ідентифікувати як сильні, так і слабкі сторони в підготовці учнів. Виявлені проблеми включають недостатню поінформованість учнів про різноманітність професій та особливості військової кар'єри, а також недостатню впевненість у виборі майбутньої професії.

Розроблені та впроваджені форми та методи підготовки включали як традиційні підходи, такі як лекції та семінари, так і інноваційні, серед яких – тренінги з розвитку особистісних якостей, тематичні бесіди та практичні заняття з моделювання професійних ситуацій. Це дозволило забезпечити комплексний підхід до формування готовності ліцеїстів до професійного самовизначення.

Завершальним етапом дослідження стала розробка занять, спрямованих на підвищення рівня готовності до професійного самовизначення. Ці заняття були спрямовані на розвиток мотиваційної сфери вихованців, формування уявлень про професійні можливості та забезпечення учнів необхідними знаннями для обґрунтованого вибору майбутньої професії. Результати впровадження цих занять показали підвищення рівня усвідомленості та впевненості вихованців у своєму професійному виборі.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було проаналізовано зміст поняття готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення. Готовність розглядається як багатовимірне явище, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти. Вона формується через усвідомлення учнями власних інтересів, здібностей і потенційних професійних напрямків, а також через розвиток навичок самопізнання і прийняття рішень. Важливим елементом цього процесу є мотивація здобувачів освіти до самовизначення, яка залежить від рівня їхньої внутрішньої готовності та розуміння професійної значущості вибору.

Особливості військово-фізичної підготовки, яка є однією з ключових складових навчального процесу в ліцеї, мають значний вплив на розвиток особистісних і професійних якостей здобувачів освіти. Ця форма підготовки сприяє формуванню дисциплінованості, відповідальності, фізичної витривалості та стресостійкості. Також вона допомагає учням розвивати лідерські якості та навички командної роботи, що є важливими як у військовій службі, так і в інших професійних сферах, які вимагають високої організованості та морально-етичної підготовки.

На основі аналізу факторів, які впливають на процес професійного самовизначення, встановлено, що він є результатом складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх факторів відносяться особисті інтереси, рівень мотивації, здатність до саморефлексії та оцінки власних здібностей. Важливими зовнішніми факторами є навчальне середовище, педагогічна підтримка, використання інтерактивних методик та доступ до професійної інформації. Значущу роль у формуванні професійної готовності відіграє також виховна робота, зокрема патріотичне виховання та морально-етичні аспекти навчання.

У результаті дослідження було розроблено цикл занять, спрямованих на підвищення рівня готовності учнів до професійного самовизначення. Ці заняття поєднують теоретичну підготовку, практичні вправи та психологічні тренінги, що допомагають вихованцям краще зрозуміти власні професійні інтереси і

потенційні шляхи кар'єрного розвитку. Використання методів самопізнання, групових дискусій і симуляційних вправ дозволяє учням отримати практичні навички, які необхідні для прийняття свідомих рішень щодо майбутньої професії.

Таким чином, дослідження підтвердило, що комплексний підхід до формування готовності здобувачів освіти до професійного самовизначення, який включає як теоретичні, так і практичні компоненти, є ефективним. Запропоновані форми і методи підготовки забезпечують всебічний розвиток учнів і сприяють їхньому успішному професійному вибору. Це дослідження підкреслює важливість цілеспрямованої підготовки молоді до професійного самовизначення, особливо в умовах навчальних закладів з посиленою військово-фізичною підготовкою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д.В. Інноваційна освітня система : шляхи. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи* : збірник наукових праць. Київ: Логос, 2000. С. 158–160.
2. Балл Г.О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя. Київ-Рівне, 1996. 167 с.
3. Баріхашвілі І.І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення : [навч. посіб.]. Миколаїв : Атол, 2006. С. 180-182.
4. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52–58.
5. Бех І.Д. Життя особистості у ціннісних координатах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Кіровоград : ТОВ «Імекс-ЛТД», 2010. Вип. 14, кн. 1. С. 3-12.
6. Варнавських Н.М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 4. С. 109–115.
7. Варнавських Н.М. Проблеми професійного самовизначення молоді на сучасному етапі ринкових перетворень. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 4. С. 109-115.
8. Васильєва О. А. Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах. URL: <https://cutt.ly/A6sNn12> (дата звернення: 12.09.2024).
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голова. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
10. Головаха Є.І. Життєва перспектива і професійне самовизначення молоді. Київ: Наукова Думка. 1999. 144 с.
11. Гудименко К.М. Професійне самовизначення старшокласників як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 2 (46). С. 227–232.

12. Загребнюк Ю.В. Професійне самовизначення особистості як соціально-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Педагогічні науки. Умань : ФОП Жовтий О.О., 2013. Ч. 2. С. 146–151.

13. Загребнюк Ю. В. Теоретичні підходи до трактування поняття «професійне самовизначення» у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 50. С. 97–101.

14. Закатнов Д. Зміст і форми профорієнтаційної роботи зі школярами у 20-30-х роках ХХ ст. *Нова пед. думка*. 2004. № 2. С. 7-11.

15. Закатнов Д.О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія. Київ. *Педагогічна думка*. 2012. 160 с.

16. І.В. Хом'юк, В.А. Петрук Фактори впливу на професійне самовизначення особистості в умовах ринкової економіки. [URL:file:///Users/macbook/Downloads/26-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-38-1-10-20170919.pdf](file:///Users/macbook/Downloads/26-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-38-1-10-20170919.pdf)(дата звернення: 15.07.2024).

17. Калюжна І.П. The problem of professional self-identification of high-school pupil: theoretical aspect. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. Психологічні науки: збірник наукових праць. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського. 2017. № 1(17). С. 74 – 77.

18. Капустіна О.В. Педагогічні умови активізації професійного самовизначення старшокласників у навчально-виховній діяльності школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Київ: 2004. 20 с.

19. Колісник Т.П. Основні етапи розвитку систем профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю (20-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ с. *Педагогічний*

процес: теорія і практика : зб. наук. праць К: Вид-во ПЛІ «ЕКМО», 2004. Вип. 2. С. 84-92.

20. Кондратова Н.О. Профорієнтація в неперервній освіті. Стан і перспективи професійної орієнтації, трудового і профільного навчання та підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Бориспіль; К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2002. С. 14.

21. Кравецький В. Особливості професійного самовизначення старшокласників сільських загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки Тернопільського ДПУ* : серія: Педагогіка. 1999. № 3. С. 116-119.

22. Курбатова А.О. Роль професійного самовизначення осіб з обмеженими можливостями для майбутньої професійної самореалізації. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2013. № 10. С. 263-273.

23. Литвинова Н. Профорієнтація як засіб підготовки молоді до праці. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. № 3. С. 200-209.

24. Люлька В.С. Професіографічне дослідження як засіб формування професійної спрямованості учнів на сільськогосподарські професії. *Проблеми трудової і професійної підготовки* : наук.-метод. зб. Слов'янськ : СДПІ, 2002. Вип. 6. С. 137-143.

25. Ляска О.П. Теоретичний аналіз проблеми професійного самовизначення молоді. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету*. Серія психологічні науки. 2008. Вип. 1. С. 90–93.

26. Массанов А.В. Виявлення психологічних бар'єрів у професійному самовизначенні особистості. *Наука і освіта*. 2008. № 8-9. С. 76-79.

27. Матяш Н.Ю. Формування у старшокласників професійної спрямованості на сільськогосподарські спеціальності у взаємодії школи та вузу : автореф. дис. ... канд. пед. наук спец. : 13.00. К., 1994. 18 с.

28. Мачуський В. Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності в позашкільних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2001. 16 с.

29. Мельник О.В. Підготовка старшокласників до самостійного вибору професії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 . К., 2003. 20 с.

30. Мельник О.В. Проблеми професійної орієнтації учнівської молоді та перспективні напрями її вирішення. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2011. Вип. 15, кн. 1. С. 283-293.

31. Мельник О.В. Сучасний стан та перспективи розвитку теорії і методики професійної орієнтації дітей, молоді та дорослих в Україні. *Розвиток професійної орієнтації в Україні* : наук.-допом. бібліогр. покажч. АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.]. К.; Черкаси, 2009. С. 13-26.

32. Михайленко Н.А. Формування готовності старшокласників до професійного самовибору як педагогічна проблема. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка. Суми : Сумський ДПУ ім. А. С Макаренка, 2007. Ч. 3. С. 151-157

33. Носков В. Вплив сімейного виховання на профорієнтацію підлітків. *Соціальна психологія*. 2007. № 2. С. 113-126.

34. Олеярник О.В. Розвиток ідеї професійної спрямованості навчання старшокласників у вітчизняній педагогічній думці (50-80-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Кіровоград, 2009. 20 с.

35. Оліховська Л.П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2016. Вип. 2 (39). С.161-163.

36. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів : монографія [Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, А. Д. Цимбалару, К. В. Гораш, Д. О. Пузіков, В. Ю. Варава, Г. М. Волченкова] ; за ред. Г.Д. Щекатунової. К. : Педагогічна думка, 2013. 264 с.

37. Осадчий С.В. Формування професійної спрямованості старшокласників у процесі вивчення електронно-обчислювальної техніки : дис... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 1999. 204 с.

38. Основи професіографії / за ред : Б.О. Федоришин, В.В. Синявський та ін. К. : МАУП, 1997. 148 с.

39. Ошуркевич Н. Генеза та сутнісний зміст професійного самовизначення особистості. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Серія: Педагогіка 2018. № 4 (63). С. 43-49.

40. Панченко В. Професійне самовизначення в історії розвитку психологічної думки на Україні. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. К.; Ченстохова, 2004. Вип. 6. С. 91-102.

41. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу: монографія / за ред. Моріна О. Л., Харків: «Друкарня Мадрид», 2020. 220 с.

42. Психологія і педагогіка життєтворчості : навч.-метод. посібник / [ред. рада: В.М. Доній (гол.), Г.М. Несен, Л.В. Сохань та ін.]. К. : ІЗМН, 1996. 792 с.

43. Самолова А. Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів. Автореф. дис. ... канд. психол. наук, Запоріжжя, 2001. 19 с.

44. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т.Ф. Алексєєнко. Вінниця: Планер, 2009. 542 с.

45. Ткачук С. Професійне самовизначення учнів як соціально-педагогічна проблема. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 22-24 жовт. 2009 р.* Хмельницький: 2009. С. 405-409.

46. Управління закладом освіти: підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с.

47. Федоришин Б. Система професійної орієнтації як фактор формування особистості: історико-психологічний аспект. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія,*

досвід, проблеми : зб. наук. Праць.редкол. І.А. Зязюн (голова) [та ін.]. 2006. Вип. 9. С. 215-219.

48. Хом'юк В.В. Проблеми та перспективи багаторівневої вищої професійної освіти. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології* : зб. тез наук. робіт учасників міжнар. Науково-практичної конф. Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. С. 99–103.

49. Хом'юк І. В. Професійна орієнтація як засіб забезпечення професійної мобільності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка, 2010. Вип. № 8(10). С. 318–326.

50. Ціннісний дискурс в освіті в епоху глобалізації та інформаційної революції : вибрані публікації представників наукової школи академіка АПН України, доктора філософських наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Віктора Андрущенка. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 550 с.

51. Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (28–29 травня 2020 р., м. Київ) / уклад.: О. Ю. Дикий, Г.А. Коломоець, А.А. Ребрина. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2020. 582 с.

52. Шолох О. А. Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. 2017. URL: <https://cutt.ly/Q6vsWfQ> (дата звернення: 20.08.2024).

53. Knysh I., Dubinka M., Kochubei O., Poliakov I., & Tiahur V. Practices for readiness of future specialists for professional self-determination in the information society. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11(59). Pp. 108-118.

54. Milyaeva V., Kalyuzhna I., Burkovska Z., Lozynska S., Voloshanska I. Development of professional self-determination of teenagers. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION*. Proceedings of the International Scientific Conference. 2020. Volume III, May 22th -23th. Pp 364-373.

55. Rybalko L, Ovsyuk D., Xin Wang Educational Training for Professional Self-Realization at Institutions of Higher Technical Education in Wartime. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/trema-8723.pdf>(дата звернення: 25.08.2024).